

Raymond R. Hausoul

Betlehem

De stad van David

Het christendom kent aan Betlehem grote waarde toe. Het is de plaats waar Jezus Christus ter wereld kwam en die met Kerstmis in de focus komt. Graag willen we in dit artikel nader ingaan op deze bijzondere plaats.

In Israël droegen twee steden de naam *Bêt-lehem* (בֵּית לֶחֶם, Βηθλέεμ; bet. 'broodhuis', 'huis van voedsel'). Het bekendst van deze is 'Betlehem in Juda' (Ri.17:7-9; 19:1-2; Ruth.1:1-2; 1Sam.17:12; Mat.2:1,5). Het andere Bethlehem in Israël lag in Galilea in het gebied van de stam Zebulon en is minder bekend (Joz.19:15). Tegenwoordig heet de plaats Bêt Lahm en ligt ze tien kilometer ten westen van Nazaret. Dit Bethlehem wordt genoemd in relatie met de rechter Ibzan (Ri.12:8-10).

Stad van David

Betlehem in Juda is bekend doordat de geboorte van Jezus Christus (Mi.5:2; Mat.2:1), Benjamin (Gen.35:18-19) en David (1Sam.17:12; Mat.2:4) er plaatsvonden. Door de geboorte van koning David in deze plaats kreeg het de bijnaam 'stad van David' (2Sam.23:15; Luc.2:4; 7:42). Micha profeteerde dat in deze plaats de Messias zou worden geboren (Mi.5:1). Betlehem was daarmee van profetisch belang in de vervulling van Gods beloften. Joden die niet wisten dat Jezus van Nazaret in Betlehem was geboren, confronteerden elkaar met dit feit: 'De Messias komt toch niet uit Galilea? De Schrift zegt toch dat de Messias uit het nageslacht van David komt en uit Betlehem, waar David woonde?' (Joh.7:41b-42). In de tijd voor de geboorte van David was Betlehem de woonplaats van Ruth en Boaz. Zij waren de

voorouders van David (Ruth 1:22; 2:4; 4:11). Een andere aanduiding voor het Betlehem in Juda was 'Bethlehem-Efrata' (Mi.5:1). Deze toevoeging was afgeleid van het gegeven dat Betlehem vroeger aan Efrat toebehoorde (Gen.35:19; 48:17). Dat gold eveneens voor de streek er omheen (1Sam.17:12; Ruth 4:11; Ps.132:6). Elimelech en zijn gezin 'waren Efratieten uit Betlehem in Juda' (Ruth 1:2).

In de Amarnabrieven (±1360 v.Chr.) communiceert de farao al met de koningen van Babel over een plaats genaamd Beth-Lechama in het land van Oeroesalim (Jeruzalem). Het gaat hoogstwaarschijnlijk om het Betlehem in Galilea. Dat hoorde oorspronkelijk aan de Kanaänieten toe. Vermoedelijk droegen de Kanaänieten de plaats op aan Lahum, de Babylonische god van de oorlog. Betlehem heette dan aanvankelijk Bet-Lahum 'huis van Lahum'. Later veranderde het volk van Israël deze naam in Bet-lehem, 'huis van voedsel' of 'broodhuis'. Tegenwoordig heet de plaats Bêt Lahm en ligt ze tien kilometer ten westen van Nazaret.

Omgeving

Betlehem in Juda ligt zeven kilometer ten zuiden van Jeruzalem. Het bevindt zich op een bergrug met drie toppen, die uitvloeit op weidevelden nabij de kleine plaats Beth Sahur, in het oosten van Betlehem. Traditioneel zijn deze oostelijke weiden met het verhaal van de herders verbonden (Luc.2:8). Opgravingen van dierenbotten tonen aan dat er hier schapen leefden. Herders in deze regio zorgden voor hun kudden. Elke herder bracht voor de nacht zijn eigen kudde ter bescherming bij de andere kudden samen. Dat gebeurde in een grot of in een door

Broodhuis, 'Huis van voedsel'

stenen omheinde ruimte op het veld. De herders wisselden elkaar per toerbeurt af om voor de ingang van de grot of de omheinde ruimte te gaan zitten. Sommige Joden dachten op basis van de belofte over de 'wachttorens over de kudde' (Mi.4:8) dat de Messias zich op de herderstoren ten oosten van Betlehem zou openbaren.

Op de bergrug strekte zich met de tijd de plaats Betlehem vanaf de oostelijke heuvel naar de andere twee heuveltoppen uit. De betekenis 'broodhuis' of 'huis van voedsel' van de plaatsnaam Betlehem, wijst op de vruchtbare bodemgesteldheid rondom deze plek. Betlehem was omringd met vruchtbare akkers en weidegrond. Betlehem hoorde bij de oudste plaatsen in het land. Veelal was het een kleine plaats die ongevoemd blijft in de opsommingen van de grotere plaatsen in Jozua 15 of Nehemia 11.

Hoewel de regio rondom Betlehem zich kenmerkte door vruchtbare grond, ontbrak het aan bronnen in de buurt. De bewoners waren daardoor van cisternen afhankelijk. Een waterput bevond zich bij de poort van Betlehem

(2Sam.23:15; 1Kr.11:17). Deze poort duidt er op dat Betlehem in de tijd van David met een muur was omringd. In de nabijheid van de ingang van Betlehem bevindt zich de graftombe van Rachel, de geliefde vrouw van Jakob (vgl. Gen.35:19). Deze plek is vandaag een bedevaartsoord voor onvruchtbare vrouwen.

Koning Rehabeam veranderde Betlehem in een vesting (2Kr.11:6). Na de verovering van het land door de Babyloniërs keerden er 123 mannen terug naar Betlehem (Ezra 2:21).

Maria en Jozef in Betlehem

In vele Kerstverhalen krijgen we de indruk dat Jozef erg lomp is tegenover zijn Maria en pas naar Betlehem vertrekt als Maria hoogzwanger is. Niets is voorbereid. Alles heeft Jozef van tevoren aan het toeval overgelaten. Hij heeft geen onderdak voorbereid om bij aankomst naartoe te gaan en komt daardoor met Maria in een dierenstal terecht.

Het evangelie spreekt daar echter anders over. Uit de beschrijving van Lucas blijkt dat Jozef en

Maria niet hoogzwanger in Betlehem aankomen. 'Terwijl ze daar waren, brak de dag van haar bevalling aan' (Luc.2:6). Het echtpaar verbleef al enige tijd in deze plaats en had daardoor tijd om voorbereidingen voor de geboorte te treffen. Ze zullen in Betlehem voldoende familie hebben gehad om er te logeren. Een herberg was in het geval van de oosterse gastvrijheid niet nodig. Het zou ondenkbaar zijn dat iemand een zwangere vrouw met haar man wegstuurt. Wel hadden de meeste inwoners van Betlehem kleine huizen. Als de ruimtes daarvan met mensen bezet waren, was het niet geschikt om in die ruimtes te bevallen. Er was daardoor geen plaats meer in de gewone kamers, waardoor het echtpaar naar een andere plek uitweek. Zo legden ze baby Jezus in een voederbak voor dieren.

Een grot als geboorteplaats

Door de vermelding van de voederbak denken mensen al snel dat de geboorte in een dierenstal plaatsvond. In de vroegere huizen stond de voederbak echter niet in een stal, maar in het huis. Er was een soort keldergrot waar het dagelijks leven van zowel mensen als dieren kon plaatsvinden en waar ook een kribbe kon staan. Doordat Betlehem op een heuvelrug lag van kalkzandsteen, hadden veel bewoners een keldergrot in hun huis uitgegraven. Het voordeel daarvan was dat deze kelders een aangename warmte behielden in de wintermaanden en een aangename koelte in de zomermaanden. De keldergrot bood tegelijk een handige opslagplaats voor allerlei zaken. Daarnaast was er een soort tussenverdieping waar het gezin woonde en sliep en daarboven een eventuele gastenkamer. Dat laatste was handig om Israëlieten op te vangen die jaarlijks meermaals naar Jeruzalem trokken. Op andere plaatsen in Betlehem was er voor gekozen om de huizen tegen een berg aan te bouwen. Daardoor was het mogelijk in de berg een vertrek te maken dat dan dezelfde atmosferische kenmerken als de kelder had. Uiteraard waren deze uitgehakte 'grotten' ook de plek waar regelmatig de dieren verbleven. Huizen met dieren in aparte stallen of schuren naast

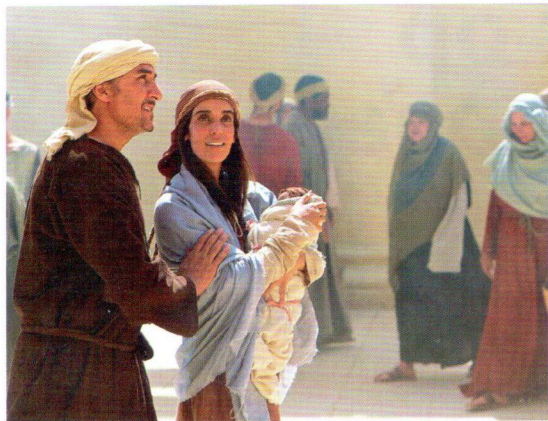
het huis bestonden dus niet. Die waren ook niet efficiënt. Naast het feit dat de dieren binnenshuis beschermd waren, zorgden ze ook voor de nodige warmte in huis. Baby Jezus kwam in zulk een uitgehakte grot terecht, omdat er in huis geen andere geschikte plaats was om te bevallen. Dat gegeven noemt ook Justinus de Martelaar rond 160 n.Chr.: '[Jozef] kwam in een bepaalde grot in het dorp'. Jozef en Maria bevonden zich zodoende in een woning bij familieleden, die hen met de nodige zorg omringden. In die warme familiekring kwam Jezus ter wereld. Niet in een vuile stal in erbarmelijke omstandigheden.

De omgang met baby Jezus

De keuze om Jezus in een voederbak te leggen, duidt er op dat er geen dieren van de voederbak gebruik maakten. De Thora gaf voldoende inzicht over hygiëne aan het volk van God om pasgeboren baby's niet in het eten van dieren neer te leggen. Het was in Israël gebruikelijk om een baby meteen na de geboorte met water te wassen en met zout in te wrijven om eventuele infecties te voorkomen. Daarna ontving het kind zijn kleren, die al waren voorverwarmd. Daar hoorde ook een mutsje bij. Vervolgens wikkelde men een linnen doek rond de baby, zodat deze het voldoende warm had. Lucas beschrijft dit: 'Ze wikkelde hem in een doek' (Luc.2:7). Het is wat dat betreft bevreemdend dat mensen beweren dat er geen kleren voor Jezus waren voorzien en zijn ouders maar lompen, afgescheurde lappen of versleten goed moesten gebruiken. Met geen woord spreken de evangelisten over 'vodden' en 'lappen' (*rakos*) bij de geboortegeschiedenis. Jezus spreekt er enkel later over bij een andere gelegenheid (Mat.9:16). Een voederbak in Betlehem was daarbij meestal een in vrij zachte rotsen uitgehakte nis. Lucas beschrijft dat op een gebruikelijke manier. De geboorte van Jezus is boeiend, maar niet ongebruikelijk in vergelijking met andere baby's die in Betlehem ter wereld kwamen.

Een hartelijk welkom

Het Kerstverhaal in het evangelie van Lucas laat

zien dat niemand in Betlehem Jozef en Maria afwees. Er werd geïmproviseerd om hen een geschikte plaats voor de geboorte te bieden. Op die manier kwam Jezus in een wereld van eenvoudige familieleden van Jozef en Maria. Zij maakten plaats voor Jezus en wezen Maria niet af – ook al was haar verhaal rondom de verwekking niet duidelijk. De mensen ontvingen hen gastvrij.

De locatie van de geboorteplaats

Tot in de tweede eeuw beweren mensen in Betlehem de exacte plaats te kennen waar Jezus is geboren. Het gaat om een grotkamer die als benedenverdieping dienst deed. Origenes bezocht de geboorteplaats en getuigt hiervan in 248 n.Chr.: ‘De grot werd mij getoond waarin Hij is geboren en de kribbe waarin Hij in doeken is gewikkeld’. Rond 315 n.Chr. schrijft Eusebius van Caesarea dat in Betlehem ‘door de inwoners een grot getoond wordt aan hen die uit het buitenland komen’ om de geboorteplaats van Jezus te zien. Enkele decennia later kijkt Hiëronymus van Stridon in een brief op vroegere tijden terug:

Vanaf de tijd van Hadrianus tot de regering van Constantijn, in een periode van bijna honderdtachtig jaar, stond op de locatie van de opstanding een beeld van Jupiter. Op de rots waar het kruis stond, hadden heidenen een marmerbeeld voor Venus ter aanbedding neergezet. Zij dachten dat het ontheiligen van onze heilige plaatsen ons van het geloof zou beroven. Ook ons Betlehem werd toen door een bos van Tammuz, ofwel Adonis,

overschaduwd. In de grot waar Christus als baby zijn eerste kreten had geuit, klonk er een klaagzang over [Adonis,] de geliefde van Venus.

Keizer Hadrianus veranderde in 135 n.Chr. de geboortegrot inderdaad in een tempel voor Adonis. Keizer Constantijn en zijn moeder Helena hadden deze zaken inmiddels jaren daarvoor verwijderd en in 326 n.Chr. op de geboortegrot een basiliek gebouwd. Volgens Hiëronymus was de geboortegrot 3 x 3 meter groot en had ze gewone kleiwanden.

Tegenwoordig bevindt zich in het oude centrum in Betlehem nog steeds de Geboortekerk. Dit centrum ligt op een heuvel en onder de Geboortekerk, die aan de westelijke kant van de heuvel ligt, bevindt zich de geboortegrot. Hoogstwaarschijnlijk was dit de geboorteplaats van Jezus. Tegenwoordig omvat de geboortegrot een afmeting van 12 x 3 meter. We dienen er rekening mee te houden dat mensen de grot met de tijd groter maakten. Qua locatie bevond de grot zich vroeger in het centrum van Bethlehem en ligt ze nu in het oosten op het hoogste punt, aan de noordoostzijde van een heuvel. Dat was de plek waar zich vroeger grotere woningen bevonden. Wie uit het huis van David kwam, kon zich gemakkelijk zulk een woning permitteren. De geboortegrot was als het ware de benedenverdieping van de woning. Volgens de overgeleverde gegevens kwam Jezus in deze ‘benedenverdieping’ of ‘keldergrot’ als Heer en Verlosser van deze schepping ter wereld.

1 Siegfried Mittmann, ‘Bethlehem’, in *Theologische Realenzyklopädie*, Hrsg. Gerhard Müller, Bd. 6 (Berlin: De Gruyter, 1980), 759.

2 Rainer Riesner, ‘Archeology and Geography’, in *Dictionary of Jesus and the Gospels*, eds. Joel B. Green, Scot McKnight, and I. Howard Marshall (Downers Grove: InterVarsity, 1992), 34.

3 Vgl. Raymond R. Hausoul, ‘Het eerste kerstverhaal: Een herontdekking’, *Studiebijbel Magazine* 14.2 (2020): 4–